Valodas konsultācijas: elektroniskā datubāze

http://www.valodaskonsultacijas.lv/lv/questions/1011

Jautājums

Vai teikumos *Atgadījusies kļūda, mēģinot atslēgt glabātavu* un *Radusies kļūda, nolasot kvadrātkodu* ir divdabja teiciens?

Atbilde

Teikumi ir pārveidojami, jo divdabju lietojums tajos ir aplams.

Divdabis *-ot*, tāpat kā apstākļa vārds, norāda uz galvenās darbības vai norises situāciju, veidu, laiku, iemeslu, nolūku, nosacījumu u. tml. pazīmēm:
sal. *Es skriešus [kā?] devos mājās* un *Es skrienot [kā?] devos mājās*.

Arī divdabja teicieni ar divdabi *-ot* centrā paskaidro, papildina izteikuma pamata darbību (tas ir, darbību, kas izteikta ar izteicēju), nereti norādot arī uz šo darbību vienlaicīgumu:
Es, ātri skrienot, devos mājās.

Pēdējā laikā latviešu valodā ir vērojams divdabja *-ot* pārdaudzums, ko, ļoti iespējams, veicinājusi šī – vienlaicīguma – pazīme. Tomēr ir jāievēro, ka **gan ar divdabi, gan ar izteicēju nosauktajai darbībai ir viens darītājs**.
Izteikumā *Jānis svilpojot iet pa ielu* tiek nosauktas divas darbības, ko veic viens un tas pats darītājs: *Jānis svilpo; Jānis iet*.

Ja darītājs ir cits, tad tas blakus divdabim tiek arī nosaukts, un veidojas tā sauktās absolūtā datīva konstrukcijas.
Izteikumā *Saulei sildot, Jānis iet pa ielu* ir divi darītāji un divas darbības: *Saule silda; Jānis iet*.

Tātad, ja netiek nosaukts cits darītājs datīvā, divdabis ar *-ot* attiecināms tikai uz to pašu darītāju, kas veic ar izteicēju izteikto darbību.

Teikumos *Atgadījusies kļūda, mēģinot atslēgt glabātavu* un *Radusies kļūda, nolasot kvadrātkodu* formāli veidojas divdabja teiciens, taču pati teikumu izveide, divdabju lietojums tajos ir aplams.
Atgadījusies kļūda, mēģinot atslēgt glabātavu (= kļūda ir atgadījusies; kļūda ir mēģinājusi atslēgt glabātavu).
Radusies kļūda, nolasot kvadrātkodu (= kļūda ir radusies; kļūda ir

nolasījusi kvadrātkodu).

Šādos gadījumos teikumi būtu pārveidojami.
1. Teikums veidojams tā, lai divdabja teicienam ar pārējo teikumu veidotos pareizas gramatiskās attieksmes.
Atgadījusies kļūda, sistēmai mēģinot atslēgt glabātavu.
Radusies kļūda, programmai nolasot kvadrātkodu.

2. Teikums veidojams bez divdabja.
Atgadījusies kļūda mēģinājumā atslēgt glabātavu.
Radusies kļūda kvadrātkoda nolasīšanā.

Šādu konstrukciju kļūst aizvien vairāk, iespējams, tāpēc, ka tās ir īsas, kompaktas un tiek realizēta divdabja svarīgā pazīme – vienlaicīgums. Turklāt divdabis *-ot* ir visbiežākā izvēle angļu valodas darbības vārda formas *-ing* (*locking, reading*) tulkojumos.

Ir vērojamas pārmaiņas teikumu gramatiskajā izveidē latviešu valodā, kas diemžēl nereti veicina izteiksmes neskaidrību un pārprotamību.

(Sal., piemēram, gadījumus, kad tiek nosaukts darbību secīgums, nevis vienlaicīgums: *Atlaižot aktierus, es stipri piedzēros* (= aktieru atlaišanas laikā es stipri piedzēros. Izteikumā ir secīgas darbības, nevis vienlaicīgas, tāpēc labāk: *Atlaidis aktierus, es stipri piedzēros*.)

Avoti

Logina, S., Pēča, K., Pūtele, I., Zilgalve, E. Valodas konsultācijas. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*. Populārzinātnisku rakstu krājums. Nr. 17. Atb. red. I. Druviete. Rīga : Latviešu valodas aģentūra, 2022, 267.–268. lpp.

Saulīte, B. Divdabja teicieni ar nelokāmo divdabi -ot(ies) „Latviešu valodas sintaktiski marķētajā korpusā". *Valoda: nozīme un forma 16. Gramatika un valodas elektroniskie resursi*. Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Latvistikas un baltistikas nodaļas turpinājumizdevums (periodisks rakstu krājums). Sast. un red. A. Kalnača, I. Lokmane, D. Horiguči. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2025, 183.–202. lpp.

Jansone L. P. Kontroles konstrukcijas ar daļēji lokāmo divdabi un nelokāmo divdabi *-ot(ies)* latviešu valodā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti* Rakstu krājums, 28. Atb. red. Linda Lauze. Rīga : RTU izdevniecība, 2024, 140.–147. lpp.